

ภาพเก่าเล่าเรื่อง ชุด

ตามรอย...

เสด็จประพาสต้น

พลาติศัย สิทธิธัญกิจ บรรณาธิการ

Copyright

ตามรอย...เสด็จประพาสต้น

พลาดิษฐ์ สิทธิธัญกิจ

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

พลาดิษฐ์ สิทธิธัญกิจ.

ตามรอย...เสด็จประพาสต้น. -- กรุงเทพฯ : บ้านทึกสยาม, ๒๕๕๓.

๓๘๔ หน้า.

๑. จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ๒๓๙๖-๒๔๕๓

ไทย -- ประวัติศาสตร์ -- กรุงรัตนโกสินทร์ -- รัชกาลที่ ๕

ไทย -- ภูมิประเทศและการท่องเที่ยว. I. ชื่อเรื่อง.

๙๕๙.๓๐๗๒

ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๗๑๓๐-๐๑-๙

© สงวนลิขสิทธิ์ การพิมพ์ซ้ำตามต้นฉบับทุกประเภทโดยไม่ได้รับอนุญาต
จากสำนักพิมพ์บ้านทึกสยาม แต่อนุญาตให้ใช้ข้อมูลเพื่อการศึกษาเรียนรู้

ที่ปรึกษากฎหมาย	วิสุทธิ ตรังคสมบัติ, น.บ., นศ.ม.
บรรณาธิการบริหาร	ชรอใจ คันทรพรสิริ
บรรณาธิการต้นฉบับ	พลาดิษฐ์ สิทธิธัญกิจ
บรรณาธิการ	ดลยา เจริญราชตพันธุ์
กองบรรณาธิการ	เจษฎา ศรีวัฒนเมธากุล สิริพันธุ์ ศรีอรุณศักดิ์ อังสนา ปรีक्षा มธุรส เหมือนพลอย
พิสูจน์อักษร	ศักดิ์ชัย คฤหพันธุ์วนิช
ออกแบบปก	Evolution Art
ศิลปกรรม	Evolution Art

ราคา ๔๙๕ บาท

จัดพิมพ์โดย

สำนักพิมพ์บันทึกสยาม

บริษัท เพชรประกาย จำกัด

๘ อาคารเพชรประกาย ถนนรามอินทรา

แขวงมีนบุรี เขตมีนบุรี กรุงเทพฯ ๑๐๕๑๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๙๑๗ ๙๙๕๕ # ๓๐๒ โทรสาร ๐ ๒๙๑๗ ๙๕๗๑

Homepage : <http://www.siamrecorder.com>

พิมพ์ที่

บริษัท โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์กราฟิค จำกัด

๕๒๐-๕๓๐ ซอยเพชรเกษม ๕ ถนนเพชรเกษม

แขวงท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐

จัดจำหน่ายโดย

บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน)

SE-EDUCATION PUBLIC COMPANY LIMITED

อาคารเนชั่นทาวเวอร์ ชั้น ๑๙ เลขที่ ๑๘๕๔/๘๗๙๐

ถนนบางนา-ตราด แขวงบางนา เขตบางนา กรุงเทพฯ ๑๐๒๖๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๗๓๙ ๘๒๒๒, ๐ ๒๗๓๘ ๘๐๐๐

โทรสาร ๐ ๒๗๓๙ ๘๓๕๖-๙

Homepage : <http://www.se-ed.com>

หากคุณผู้อ่านพบว่าหนังสือของสำนักพิมพ์เล่มใดที่ไม่ได้มาตรฐาน หน้าสลับ หน้าขาดหาย หรือข้อความบางส่วนในหน้าขาดหายไป ทางสำนักพิมพ์ยินดีเปลี่ยนหนังสือเล่มใหม่ให้แก่ผู้อ่าน เพื่อเป็นการขออภัยในความผิดพลาดสามารถติดต่อขอเปลี่ยนหนังสือ โดยส่งหนังสือเล่มที่มีปัญหากลับมาตามที่อยู่สำนักพิมพ์

คำนำ

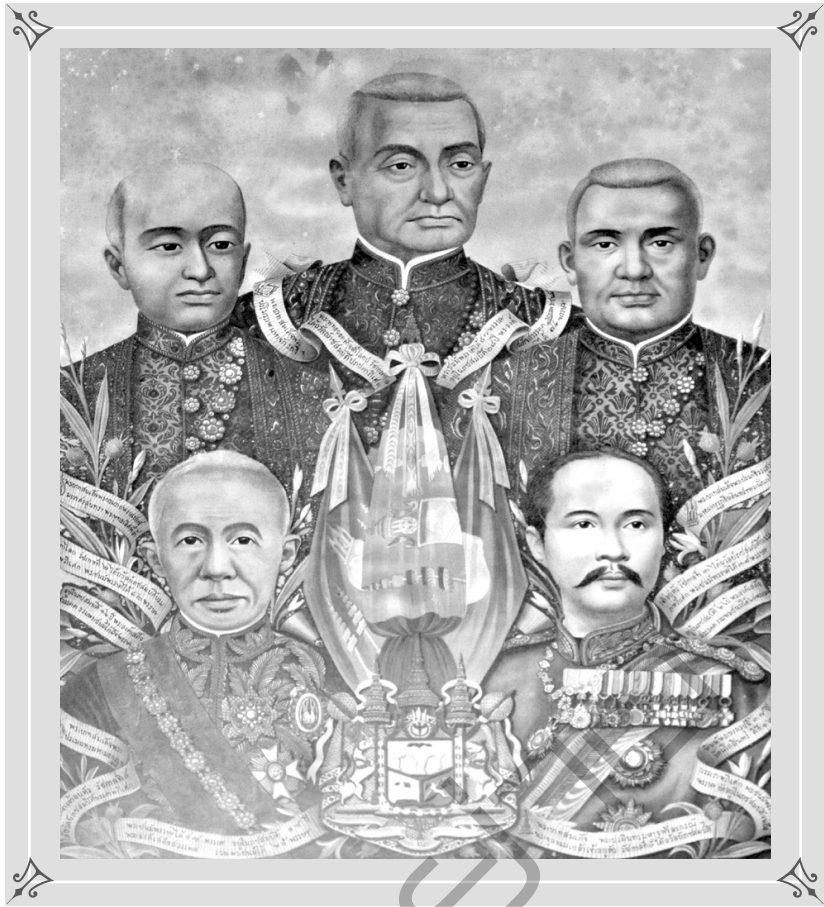
การเสด็จประพาสต้น ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ นั้น เป็นเรื่องที่น่าสนใจใคร่รู้และติดตามเรื่องราวจากพระราชนิพนธ์และพระนิพนธ์มาทุกยุคสมัย ครั้งแรกนั้น เรื่อง “จดหมายของนายทรงอนุภาพ **“เป็นจดหมายเล่าเรื่อง”** คราวเสด็จประพาสต้น” (ครั้งแรก) พิมพ์ในหนังสือทวีปัญญา รศ.๑๒๔ และจดหมายเหตุและพระราชนิพนธ์เสด็จประพาสต้นครั้งที่สอง พิมพ์เผยแพร่ในราชกิจจานุเบกษา และต่อมาทั้งสองเรื่องนั้นได้มีการรวมพิมพ์เป็นเล่มอีกหลายครั้ง ภายหลังได้มีผู้เขียนรวบรวมต่อเพิ่มเติมอีกหลายคน จนเป็นเรื่องแพร่หลายมากมาย

สำหรับเรื่อง ตามรอย... เสด็จประพาสต้น รัชกาลที่ ๕ เล่มนี้ ได้ปรับปรุงผลงานเก่าที่เคยเรียบเรียงและพิมพ์เผยแพร่มาแล้วจากบทความและหนังสือเสด็จประพาสต้น ที่พิมพ์เผยแพร่ในชื่อเรื่องแตกต่างกัน ครั้งนี้ปรับปรุงและเพิ่มเติมใหม่ จากการเป็นวิทยากรรับเชิญในรายการโทรทัศน์และเป็นวิทยากรนำเที่ยวตามรอยเสด็จประพาสต้น ในพื้นที่ต่างๆ ตามกิจกรรมโครงการของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสมาคมท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากรายการสารคดีโทรทัศน์ **“เสด็จประพาสต้น”** ที่ออกอากาศทางสถานีทีวีไทย ซึ่งเป็นรายการยอดนิยมที่ทำให้เกิดกระแสความสนใจเที่ยวตามรอยเสด็จประพาสต้น ร.๕ ขึ้น ในฐานะที่ปรึกษาฝ่ายวิชาการของรายการสารคดีดังกล่าวนั้น จึงเป็นโอกาสให้สำรวจภาพถ่ายและปรับเนื้อหาใหม่ ซึ่งพบว่าเป็นเรื่องยากยิ่งด้วยพบว่าบางแห่งได้สร้างเนื้อหาใหม่และยังเข้าใจไม่ตรงกับข้อมูลตามเอกสารและภาพถ่าย ทำให้ต้องสำรวจสภาพจริงและตรวจสอบกันหลายครั้ง

สิ่งสำคัญที่สุดก็คือ ต้องการสร้างให้เรื่องนี้ เป็นหนังสือที่ระลึกในวาระ ๑๐๐ ปีแห่งการสวรรคตของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพ.ศ.๒๕๕๓ ด้วยความระลึกถึงความปลอดภัยทั้งปวง จึง ขอขอบคุณ คุณเดือนฉาย คอมนันท์, ม.ล.ปนัดดา ดิศกุล,พล.ต.ต.ศานิต มีพันธ์, คุณจุฑาพร เจริญอาษา, คุณวัชชัย กฤติยาภิชาติกุล ผู้มีจิตแห่งมิตรไมตรีที่ดีเยี่ยมมาตลอดและขอบคุณมากที่สุดก็คือ ชาวบ้าน ธรรมดา ผู้มีน้ำใจสูงยิ่งกว่า...ที่ให้ข้อมูลความรู้ไม่หวงแหนจนรู้สึกได้ว่านี่คือ ลักษณะไทย ที่หาได้ยากนัก ในสังคมนี้ ดังนั้นจึงยินดีหากข้อมูลจากเรื่องนี้สามารถนำไปศึกษาเรียนรู้ต่อได้ ถือเป็นการแบ่งปันข้อมูล ความรู้เช่นเดียวกับชาวบ้าน สังคมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เช่นนี้ไม่ต้องขออนุญาตใดๆ ทั้งนี้ เพราะข้อมูล นั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ในอนาคตแม้จะศึกษาค้นคว้าหามาได้เองก็ตาม

สุดท้าย ขอขอบคุณคณะทำงานของสำนักพิมพ์ทุกคนที่ทุ่มเทการทำงานให้สำเร็จตามต้องการ โดย หวังว่าหนังสือฉบับนี้เป็นสื่อปัญญาของชาติ จนสามารถปลูกจิตสำนึกให้เกิดการสำรวจค้นคว้าและเรียนรู้ ใหม่ต่อจากข้อมูลเก่าเพื่อการศึกษาในอนาคตต่อไป ซึ่งทำให้รู้สึกมีความสุขที่สามารถให้วิทยาทานความรู้ อันเป็นบุญทางวิชาการตามอย่างครูรุ่นเก่า

พลาดิษฐ์ สิทธิธัญกิจ
โครงการหนังสือสาธารณะความรู้เรื่องเมืองไทย

สารบัญ

บทนำ

หน้า
๒๑

ตามรอย...เสด็จประพาสต้น ๑

คลองบางกอก-ราชบุรีถึงเพชรบุรี พ.ศ.๒๔๔๗

๕๗

ตามรอย...เสด็จประพาสต้น ๒

หัวเมืองฝ่ายเหนือถึงกำแพงเพชร พ.ศ.๒๔๔๙

๑๓๙

ตามรอย...เสด็จประพาสต้น ๓

สำรวจลำแม่น้ำมะขามเฒ่าถึงสุพรรณบุรี พ.ศ.๒๔๕๑

๓๑๙

บทนำ

การเสด็จประพาสไปในที่ต่างๆ โดยไม่ปรากฏพระองค์ว่าเป็นกษัตริย์นั้น ตั้งแต่ครั้งอดีตกาล ได้มีพระเจ้าแผ่นดินที่โปรดการเสด็จประพาสไปยังที่ต่างๆ ตามพระราชอัธยาศัยอยู่หลายพระองค์ ครึ่งก่อนนั้น มีการเสด็จทั้งอย่างธรรมเนียมที่มีข้าราชการบริพารและขบวนตามเสด็จเป็นทางการ และเสด็จโดยทำพระองค์อย่างสามัญชนไปในที่ต่างๆ อย่างสนุกสนาน แต่ครั้งนั้นมักมีเหตุให้ล่วงรู้ถึงความลับและความทุกข์ยากของอาณาประชาราษฎร์ อันเป็นผลให้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองต่างๆ นานาประการ และรวมไปถึงการที่พระองค์ได้มีความสัมพันธ์กับหญิงชาวบ้านอย่างลึกซึ้งจนมีผู้สืบเชื้อสายในกาลต่อมาด้วย

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้จะทรงโปรดการเสด็จประพาสไปในที่ต่างๆ อยู่เสมอเช่นเดียวกัน พระองค์ก็ทรงได้เปลี่ยนแปลงการเสด็จประพาสตามพระราชอัธยาศัยเสียใหม่ให้ผิดไปจากราชประเพณีเดิม คือ ทรงปลอมพระองค์ไม่ให้ฝ่ายหัวเมืองได้รู้ล่วงหน้า แม้แต่ข้าราชการที่ตามเสด็จก็จะรู้เฉพาะเวลาที่ใกล้เสด็จหรือไม่รู้ว่าพระองค์จะเสด็จไปสถานที่ใด ทำให้พระองค์ได้มีโอกาสสอดส่องความทุกข์สุขของประชาชนอย่างใกล้ชิด ทำให้มีเหตุการณ์สนุกสนานเล่าขานกันหลายเรื่อง

การเสด็จประพาสส่วนพระองค์แต่ละครั้งนั้น เป็นเหตุให้พระองค์ทรงมี “เพื่อนเที่ยว” และ “เพื่อนคัน” ที่ใกล้ชิดสนิทสนมเป็นการส่วนพระองค์ไปพร้อมกันด้วย การประพาสโดยการปลอมพระองค์ไม่ให้รู้เส้นทางล่วงหน้านั้น ต่อมาเรียกว่า “เสด็จ...ประพาสคัน”

การเสด็จประพาสต้นในรัชกาลที่ ๕ นั้นมีเรื่องราวเล่าขานกันสนุกสนานและเป็นข้อยืนยันถึงการไม่ถือพระองค์ของกษัตริย์ ดังความที่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์เล่าไว้ว่า

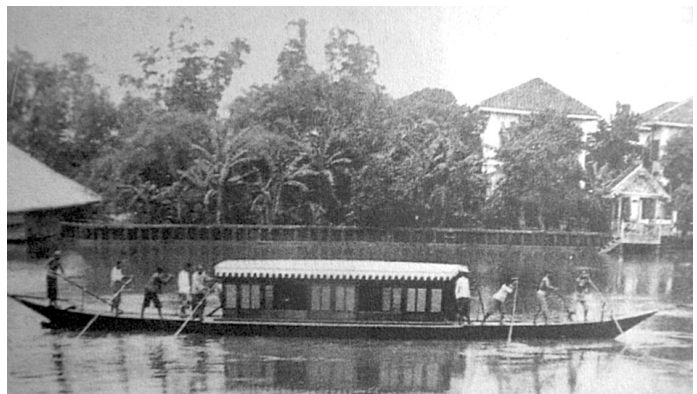
“เหตุใดสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงจึงเป็นที่รักใคร่ของอาณาประชาราษฎร์ทั่วหน้า สมกับที่ได้ถวายพระนามจารึกไว้ในฐานพระบรมรูปทรงม้าว่า “ปิยมหาราชาริราช” ที่จริงพระองค์ทรงรักใคร่ในไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเหมือนกับบิดารักบุตร พอพระราชหฤทัยที่จะคุ้นเคยคบหาและถึงเล่นหัวกับอาณาประชาราษฎร์โดยไม่ถือพระองค์”

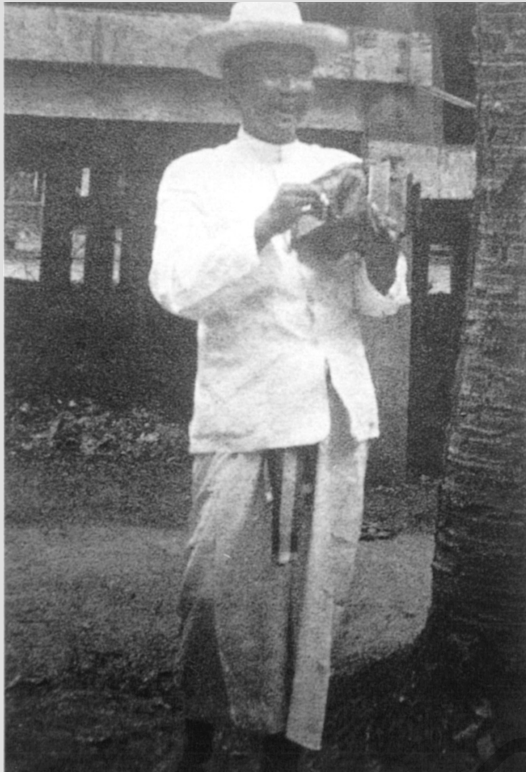

การเสด็จประพาสต้นและประพาสหัวเมืองในรูปแบบตรวจราชการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ในช่วงรัตนโกสินทร์ศก ๑๒๓ - ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๓๙ - ๒๔๕๓) นั้น ถือว่าเป็นเหตุการณ์สำคัญของการท่องเที่ยวและสำรวจสถานที่ต่างๆ ตามเส้นทางเสด็จอย่างน่าสนใจ โดยมีการบันทึกความรู้ถึง สภาพภูมิประเทศ โบราณสถาน และตำนานเรื่องราวของท้องถิ่น ซึ่งพระองค์ได้ทรงเล่าถึงความเป็นอยู่ของราษฎร พร้อมกับได้มีการถ่ายภาพสถานที่แต่ละแห่งไว้ด้วย ปัจจุบันภาพถ่ายนั้นจึงเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ร.๕ ประทับเรือเที่ยวส่วนพระองค์

เรือพระที่นั่งที่บางปะอิน

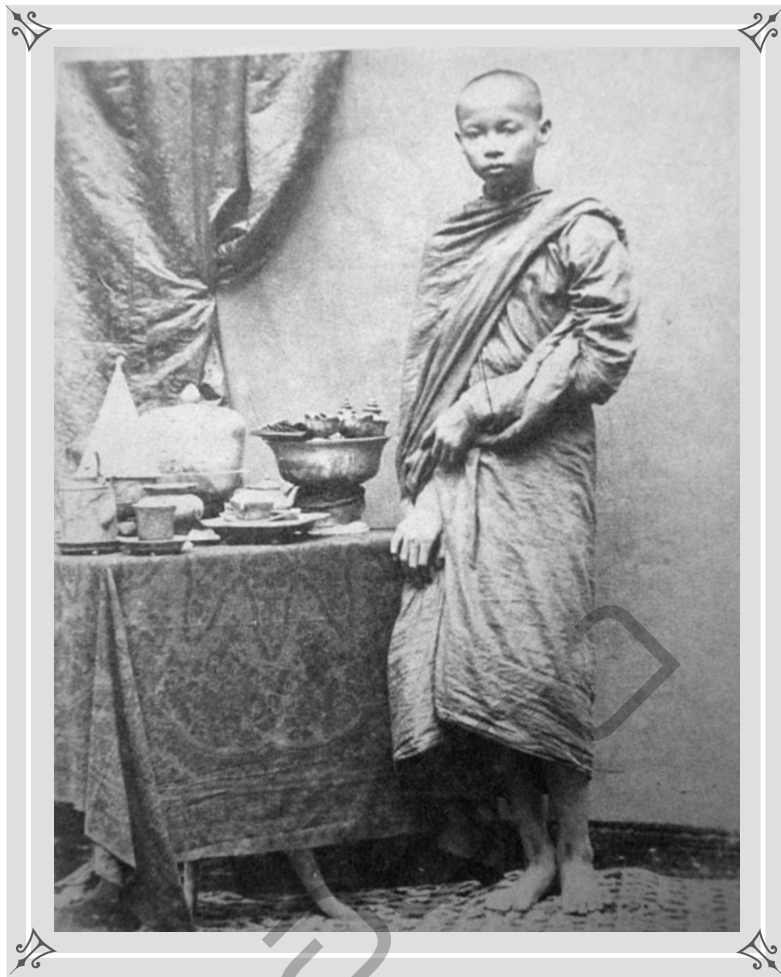
ร.๕ ทรงกล้องถ่ายภาพ

ทรงเป็นช่างภาพบันทึกการเที่ยว

ต่อมานั้นการรายงานราชการและการส่งรูป
เจ้านายและขุนนางจึงเกิดขึ้น นับเป็นเอกสารหลัก
ฐานสำคัญของบ้านเมือง ที่ทำให้รู้ได้ชัดว่าพระราช
จริยวัตรของพระเจ้าแผ่นดินกับประชานนั้นได้
มีความใกล้ชิดผูกพันอย่างลึกซึ้ง อีกทั้งพระองค์
ยังทรงมีพระเมตตาต่อไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินอย่างที่ไม่
ถึง

ดังนั้น การเสด็จประพาสต้น และการเสด็จ
ตรวจราชการเมืองในมณฑลต่างๆ ตลอดจนการ
เสด็จประพาสประเทศในทวีปยุโรปนั้น จึงเป็น
พระราชกรณียกิจสำคัญอันสมควรที่จะได้เฉลิม
พระเกียรติ ยกย่องเป็น พระบิดาแห่งการท่องเที่ยว
และการถ่ายภาพ ด้วยความสำนึกในพระมหา
กรุณาธิคุณ ที่ชาวไทยทั่วประเทศได้ระลึกถึง
พระองค์ “สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง” อยู่ตลอดกาล

สามเณรเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์

ด้วยเหตุที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงมีพระราชนิมิตการเสด็จประพาสไปในที่ต่างๆ มาตั้งแต่ครั้งยังผนวชเป็นพระภิกษุโดยออกอุทงค์ไปในที่ต่างๆ และเมื่อพระองค์เสด็จครองราชสมบัติเป็นกษัตริย์แล้วก็โปรดเสด็จประพาสในเมืองต่างๆ อยู่เนืองๆ จึงทำให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ พระราชโอรสนั้นได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระชนกนาถไปยังสถานที่ต่างๆ อยู่เสมอไม่ได้ขาด ดังจะเห็นได้จาก

เมื่อคราวเสด็จประพาสเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๐๙ ในขณะที่ยังทรงพระชนมายุเพียง ๑๓ พรรษา ทรงบรรพชาเป็นสามเณรนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะเสด็จขึ้นไปนมัสการพระพุทธชินราชที่เมืองพิษณุโลกตามราชประเพณี ในเวลาฤดูน้ำหลากโดยแม่น้ำขึ้นไปทางเหนือมีน้ำเต็มฝั่ง ซึ่งทำให้สะดวกกับการเดินทางเรือ ครั้นเมื่อขบวนเรือเสด็จขึ้นมาถึงที่เมืองชัยนาทแล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหฤทัยคำนึง

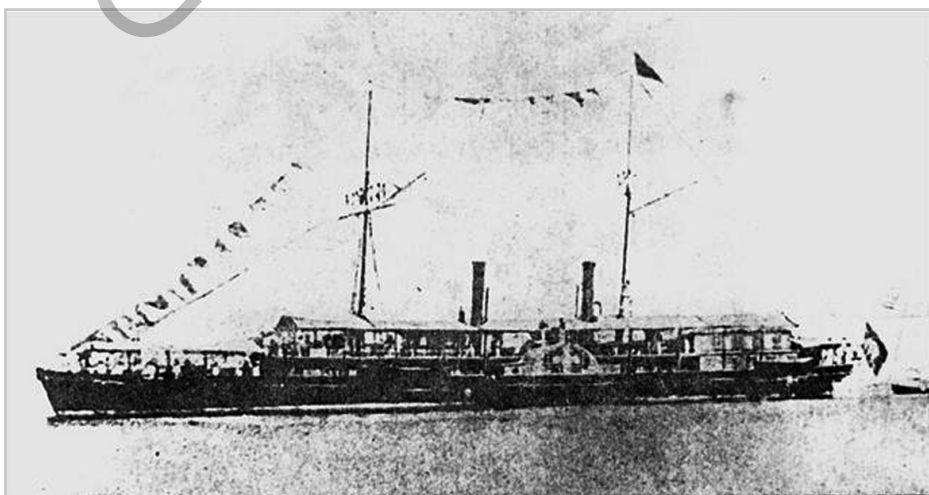
ถึงสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ ซึ่ง
บรรพชาเป็นสามเณรอยู่และไม่ได้ตามเสด็จมา
พร้อมกันด้วย เนื่องจากเป็นช่วงเข้าพรรษา พระองค์
ได้ให้ขบวนเรือเสด็จนั้นกลับลงมายังกรุงเทพฯ รอ
อยู่จนได้เวลาออกพรรษาแล้ว จึงได้เสด็จขึ้นไป
นมัสการพระพุทธชินราช

สามเณรเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์

ในวันแรม ๒ ค่ำ เดือน ๑๑ พ.ศ.๒๔๐๙
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรด
ให้รับสามเณรเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ เสด็จประทับบน
เรือพระที่นั่งอรรคราชวรเดช นำขบวนล่องแม่น้ำ
เจ้าพระยาขึ้นไปทางเหนืออีกครั้ง การเสด็จประทับ
บนเรือพระที่นั่งนั้น สมเด็จพระบรมชนกนาถได้
ทรงพระกรุณาโปรดให้จัดที่ประทับเป็นการเฉพาะ
ในแก่งบนดาดฟ้าเรือพระที่นั่ง โดยให้จัดเพดานผ้า
ขาวเป็นตอนมิให้เนื่องด้วยข้างใน (แยกต่างหาก
ออกจากฝ่ายข้างใน) พระองค์ทรงมีพระราช
ประสงค์จะให้สามเณรเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ประพฤติ
ตามพระวินัยอย่างเคร่งครัดเช่นเดียวกับที่ทรงมี
วัตรปฏิบัติมาแต่แรกบรรพชา

เรือพระที่นั่งอรรคราชวรเดช

พระพุทธชินราช

ดังนั้นที่ประทับแรมในเรือพระที่นั่ง จึงโปรดให้จัดกันที่บรรทมโดยมีบานผ้าที่ปิด-เปิดได้ เพื่อสามเณรจะทรงบรรทมได้ในเวลากลางวัน และเป็นการรักษาวัตรปฏิบัติของสามเณรตามพระวินัย

ระหว่างทางของการเสด็จทางเรือพระที่นั่งนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทในทางธรรมและพระวินัยถวายแก่สามเณร เจ้าฟ้าพระองค์นี้ไปตลอดเวลาของการเดินทาง

เมื่อสามเณรเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ เสด็จขึ้นนมัสการพระพุทธชินราช ในพระวิหารวัดพระมหาธาตุ เมืองพิษณุโลกตามพระราชประสงค์แล้ว พระองค์จึงได้เสด็จทางเรือพระที่นั่งนั้นกลับคืนพระนคร

ร.๔ กับสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณ

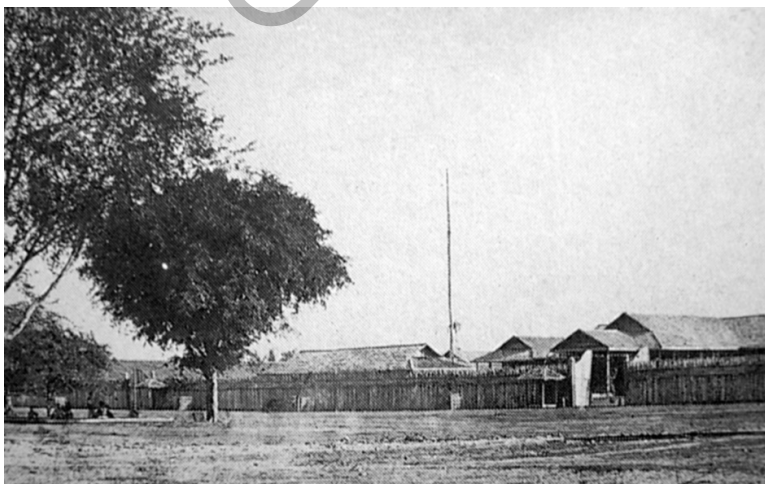

เรือพระที่นั่งที่พระราชวังบางปะอิน

แม้แต่การเสด็จประพาสครั้งหลังสุดในรัชกาลที่ ๔ เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๑๑ นั้นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ ยังได้ตามเสด็จสมเด็จพระชนกนาถไปทอดพระเนตรสุริยุปราคาเต็มดวง ณ ตำบลหว้ากอ เมืองประจวบคีรีขันธ์ ตามที่สมเด็จพระบรมชนกทรงคำนวณทางดาราศาสตร์ด้วย

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับคืนพระนคร พระองค์ก็ทรงประพาสหนีจากไข้ป่า และเสด็จสวรรคตในปีนั้น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ก็ทรงติดเชื้อไข้ป่าหนักจนแทบเอาชีวิตไม่รอดเช่นเดียวกัน แต่ได้รับการรักษาอย่างดีจนทรงหายเป็นปกติ

ร.๔ เสด็จทอดพระเนตรสุริยุปราคาที่หว้ากอ

ค่ายหว้ากอ

ครั้นเมื่อสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ มีพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ นั้น พระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะเสด็จประพาสชมความเจริญจากบ้านเมืองของราษฎรต่างประเทศที่สอนพระองค์ โดยขออนุญาตผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน เสด็จทอดพระเนตรและศึกษาหาความรู้ดูความเจริญของเมืองที่เจริญในทวีปยุโรป

แต่เนื่องจากพระองค์ทรงมีพระชนมพรรษาน้อยอยู่ จึงได้รับอนุญาตให้เสด็จประพาสชมประเทศเพื่อนบ้านที่อังกฤษมีอำนาจอยู่ ครั้นนั้นพระองค์จึงเสด็จประพาสเมืองสิงคโปร์ อินเดีย ปัตตาเวีย และสมารัง(ชวา) นับเป็นการเสด็จประพาสต่างประเทศครั้งแรกของพระองค์เมื่อวันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๑๓

เสด็จประพาสอินเดีย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นกษัตริย์พระองค์แรกที่เสด็จประพาสต่างประเทศอย่างเป็นทางการ และเป็นพระองค์แรกที่เสด็จประพาสประเทศต่างๆ ในทวีปยุโรป

นอกจากนี้พระองค์ได้เสด็จประพาสหัวเมืองต่างๆ ในพระราชอาณาจักรเป็นจำนวนมาก ทั้งเสด็จอย่างเป็นทางการและเป็นการส่วนพระองค์ นับว่าพระองค์ทรงมีพระราชนิยมการท่องเที่ยวอยู่เสมอตลอดรัชกาล ทรงเป็นกษัตริย์นักท่องเที่ยวโดยแท้ ซึ่งปรากฏหลักฐานการเสด็จประพาสดังกล่าวจากพระราชนิพนธ์ จดหมายเหตุ

สำคัญ พระราชวิจารณ์ และภาพทรงถ่าย ล้วนเป็นการบันทึกเรื่องราวที่มีประโยชน์ทางประวัติศาสตร์โบราณคดี ตลอดจนตำนานท้องถิ่นและสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ โดยพระองค์ทรงถ่ายรูปบ้านเมืองและเหตุการณ์ต่างๆ ไว้เป็นจำนวนมาก

พระราชกรณียกิจการเสด็จประพาสในที่ต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวดังกล่าวมานั้น ทุกวันนี้ยังเป็นข้อมูลชั้นต้นซึ่งมีทั้ง **จดหมายเหตุพระราชนิพนธ์และภาพทรงถ่าย** ที่นับว่ามีคุณค่ายิ่งทางประวัติศาสตร์

เสด็จประพาสยุโรป

เมื่อมีการศึกษาข้อมูลและการผลิตรายการ “ตามเสด็จประพาสต้น” ทางโทรทัศน์ขึ้น ตามเส้นทางเสด็จประพาสไปในที่ต่างๆ ของพระองค์แล้ว ได้พบว่าข้อมูลใหม่นอกเหนือไปจากหลักฐานเอกสารดังกล่าวเพิ่มขึ้นอีกมากมาย เป็นข้อยืนยันที่แน่ชัดว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงเป็น “พระบิดาแห่งการท่องเที่ยวและการถ่ายภาพ” ที่ไม่มีผู้ใดเทียบเท่าพระองค์ได้

ดังนั้นการเที่ยวตามรอย...เสด็จประพาสต้นและการเสด็จประพาสในที่ต่างๆ ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ที่ปวงชนชาวไทยรู้จักกันเป็นอย่างดีในพระราชสมัญญาว่า “สมเด็จพระปิยมหาราช” และ “สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง” นั้น จึงเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรียนรู้และสร้างคุณค่าให้กับเมือง ที่พระองค์เสด็จประพาสนั้นอย่างมากมาย โดยเฉพาะการเปิดโลกทัศน์ของการท่องเที่ยวเรียนรู้ไปตามเส้นทางเสด็จประพาสของพระองค์ในจังหวัดและท้องถิ่นต่างๆ

หนังสือตามรอย...เสด็จประพาสต้นเล่มนี้เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการได้ศึกษาและสำรวจพื้นที่ตามเอกสาร โดยปรับปรุงแก้ไขและถ่ายภาพเพิ่มเติมจากต้นฉบับที่เคยจัดพิมพ์มาแล้ว ๔ ครั้ง ให้มีความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อใช้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการท่องเที่ยว...ตามเสด็จประพาสต้นให้น่าสนใจมากขึ้น

ดังนั้น ข้อมูลจากการค้นคว้าใหม่ และภาพที่ถ่ายจากการสำรวจ จึงยินดีต่อการนำไปศึกษาเรียนรู้ใหม่ให้เกิดความถูกต้องต่อไป เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในสังคมไทยต่อไป

สำรวจเส้นทางกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

บันทึกการขายการเสด็จประพาสต้น

ที่ปรึกษาฝ่ายวิชาการรายการประพาสต้น

คู่มือฉบับ

การเสด็จประพาสต้น

การเสด็จประพาสต้น

การเสด็จประพาสต้นครั้งแรกในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เมื่อ ร.ศ. ๑๒๐ หรือ พุทธศักราช ๒๔๔๗ นั้น เป็นเวลาผ่านพ้นมามากกว่า ๑๒๕ ปีแล้ว การย้อนรอยหาเรื่องราวต่อเหตุการณ์และสะท้อนให้เห็นภาพของเมืองต่างๆ ในอดีตและปัจจุบันนั้น ถือว่าเป็นเรื่องยากยิ่ง เพราะกาลเวลาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและมีการเหมาความให้เข้าใจว่าสิ่งที่มีอยู่และเกิดขึ้นนั้น ล้วนเป็นสิ่งที่ได้รับการเสด็จประพาสต้นทั้งสิ้น

ด้วยเหตุที่การเสด็จประพาสหัวเมืองของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น นอกจากมีการจัดการเสด็จตามแบบราชการตรวจราชการมณฑลแล้ว ยังได้มีการจัดการเสด็จประพาสต้นอีกรูปแบบหนึ่ง เป็นแบบที่พระองค์ทรงโปรดให้มีการเสด็จเที่ยวเล่นอย่างสามัญชนธรรมดา โดยไม่ให้มีทองตราสั่งหัวเมืองให้จัดที่ประทับแรมหรือเตรียมการรับเสด็จแต่อย่างใดนั้น

เป็นการเสด็จเที่ยวสุดแต่พระองค์พอพระราชหฤทัย ที่จะเสด็จไปยังแห่งใดหรือประทับแรมที่ใด นั้นไม่มีใครรู้นอกจากพระองค์เอง แม้แต่คณะผู้ตามเสด็จที่ร่วมไปกับพระองค์ก็ไม่ทราบเส้นทางล่วงหน้า จึงมีเรื่องราวเล่าขานกันสนุกสนานระหว่าง พระเจ้าแผ่นดิน ขุนนาง และชาวบ้าน ซึ่งมีความเป็นไปได้ทั้งเรื่องที่มีการเล่าเติมเสริมความ และเรื่องที่ยังเป็นข้อสงสัยอยู่ครมครน

ร.๕ แต่งสามัญชน

ร.๕ แต่งสากล

การเสด็จประพาสต้นนั้นเป็นเรื่องรู้กันแต่ภายในสำหรับเจ้านายที่เป็นกลุ่มเพื่อนต้น ซึ่งเป็นบุคคลใกล้ชิดสนองงานอยู่ในคณะผู้ตามเสด็จ ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่พระองค์ทรงเลือกผู้ใกล้ชิดให้ติดตามเที่ยวด้วยกัน ซึ่งมีอยู่หลายคน บุคคลผู้ตามเสด็จนั้นเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าลูกยาเธอ และข้าราชการบริพารใกล้ชิดที่เลือกให้เป็นผู้ติดตามเสด็จประพาสต้น บุคคลดังกล่าวเรียกว่าเป็น “**เพื่อนเที่ยว**” - คือ **เพื่อนต้น** ของพระองค์นั่นเอง

ส่วนชาวบ้านที่รู้จักพระองค์และมีความสนิทสนมโดยไม่รู้ตัวจากการเสด็จเที่ยวอย่างสนุกสนานของพระองค์นั้น ทรงเรียกว่าเป็น “**เพื่อนต้น**” ภายหลังบุคคลเหล่านี้ต่างได้รับพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานสิ่งของและให้โอกาสเข้าเฝ้าใกล้ชิดเป็นกันเอง ส่วนจะสนิทสนมถึงกับจะได้เข้าเฝ้าที่ “**เรือนต้น**” ในพระราชวังสวนดุสิต หรือไม่นั้น...ก็ฟังได้แต่ความเล่าต่อไม่มีรายละเอียดมากนัก

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ นั้นถือเป็นผู้รับพระราชภาระสำคัญทั้งในการเตรียมการเสด็จประพาสตรวจราชการหัวเมืองและการเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มาตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๓๐-๒๔๕๐

บุคคลที่ตามเสด็จประพาสหัวเมืองหรือประพาสต้น จึงมีคณะติดตามแตกต่างกันตามหน้าที่ หากเป็นการเสด็จทางราชการแล้ว นอกจากพระเจ้าน้องยาเธอ ผู้เป็นเสนาบดีกระทรวงต่างๆ ที่สนองพระราชกิจในการบริหารราชการในพระบรมราชโบายของพระองค์แล้ว ก็มีขุนนางใหญ่น้อยที่ตามเสด็จหรือคอยรับเสด็จในส่วนที่ทราบว่าจะเสด็จตรวจราชการในพื้นที่นั้น พร้อมกับเจ้าเมืองและข้าราชการที่สนองราชการในหัวเมืองนั้นๆ

การเสด็จตรวจราชการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น ส่วนใหญ่ก็จะทรงมีพระราชหัตถเลขาฯ ประkinaหรือข้อราชการอยู่เสมอ นับเป็นเอกสารสำคัญที่พอจะได้อ่านและมีการพิมพ์เผยแพร่อยู่แล้ว

พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ
ผู้จัดการเสด็จฯ

เพื่อนต้น-เพื่อนเที่ยว

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
เจ้าฟ้ากรมหลวงนครานุวัติศวค์

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
กรมหลวงดำรงราชานุภาพ

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย
(พระองค์เจ้าไชยนต์มิ่งกุล)

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
กรมขุนสมมตอมรินทร์

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
กรมขุนสรวรพาสตรศุภกิจ

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
กรมหมื่นมรุพงศ์ ศิริพัฒน์

สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า
สุทมาลมารศรี พระอัครเทวี

สมเด็จพระวิมาดาเธอ
กรมพระสุทธาติสนาภู

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ
เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์
(กรมพระนครสวรรค์วรพินิต)

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ
เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ
(กรมหลวงนครราชสีมา)

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ
เจ้าฟ้าลพบุรีราเมศวร
(กรมขุนลพบุรีราเมศวร)

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ
พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์
(กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์)

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ
พระองค์เจ้าวชิรไชยเฉลิมลาภ
(กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร)

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ
พระองค์เจ้ารพีพัฒน์
(กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์)

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ
พระองค์เจ้าอุรุพงษ์ศรีธรมโกธ

เจ้าพระยาสุรวงศ์วิวัฒน์ศักดิ์
(โต บุนนาค)

หลวงศักดิ์ นายเวร (อ้น นรพัลลภ)
ต่อมาเป็น จมื่นเสมอใจราช

เพื่อนต้น-เพื่อนเที่ยว

การเสด็จประพาสหัวเมืองและประพาสต้นส่วนพระองค์นั้น พระองค์จะทรงมีพระเจ้าน้องยาเธอ เสนาบดี ขุนนางทำหน้าที่แตกต่างกันเพื่อรับผิดชอบในการจัดการเสด็จประพาสตามแบบอย่างตรวจราชการและการเสด็จพระราชดำเนินในแต่ละพื้นที่ ซึ่งแตกต่างกับเพื่อนเที่ยวที่ตามเสด็จประพาสต้น โดยพระองค์ทรงกำหนดและเลือกผู้เป็นเพื่อนต้นให้ตามเสด็จ และทำงานในโอกาสต่างๆ ผู้ตามเสด็จเป็นเพื่อนต้น-เพื่อนเที่ยวและมีหน้าที่ช่วยงานในการเสด็จประพาสต้นทั้ง ๒ ครั้ง (พระยศในขณะนั้น) มีดังนี้

๑. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ
๒. สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครานุรักษ์
๓. สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ
๔. สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย (พระองค์เจ้าไชยันดฺมงคล)
๕. สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมตอมรพันธ์
๖. สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสรวาสตาสวรรค์
๗. สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม
๘. สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมรุพงศ์ ศิริพัฒน์
๙. สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมารมศรี พระอัครเทวี
๑๐. สมเด็จพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ
๑๑. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์
๑๒. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ (กรมพระนครสวรรค์วรพินิต)
๑๓. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ (กรมหลวงนครราชสีมา)
๑๔. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าลพบุรีราเมศวร (กรมขุนลพบุรีราเมศวร)
๑๕. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ (กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์)
๑๖. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอุทัยเฉลิมลาภ (กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร)
๑๗. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒน์ (กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์)
๑๘. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอรุณวงศ์รัชสมโภช
๑๙. เจ้าพระยาสุรวงศ์วิวัฒน์ศักดิ์ (โต บุนนาค)
๒๐. พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ
๒๑. พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร)
๒๒. หลวงศักดิ์ นายเวร (อ้น นรพัลลภ) ต่อมาเป็น จมื่นเสมอใจราช

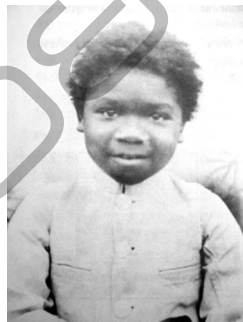

คณะเพื่อนเที่ยวประพาสต้น ๑

คณะเพื่อนเที่ยวประพาสต้น ๒

เพื่อนเที่ยว-รุ่นเด็ก

คณิง เาะะ

นอกจากนี้ยังมีบุคคลที่เป็นเจ้านาย มหาดเล็กเด็กชา ร่วมติดตามเสด็จประพาสต้นอยู่เป็นครั้งเป็นคราว ที่ปรากฏชื่อได้แก่

หม่อมเจ้าทองต่อ ทองใหญ่

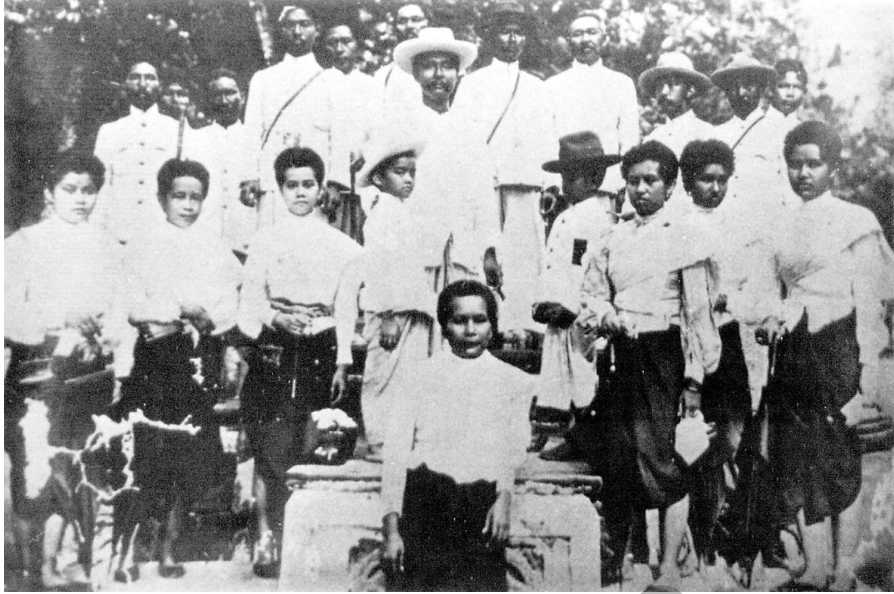
หม่อมเจ้าไศลทอง ทองใหญ่

หม่อมเจ้าเจริญใจ จิตรพงศ์

หม่อมเจ้ารัชฎาภิเศก โสณกุล

นายคณิง (เาะะ) มหาดเล็ก

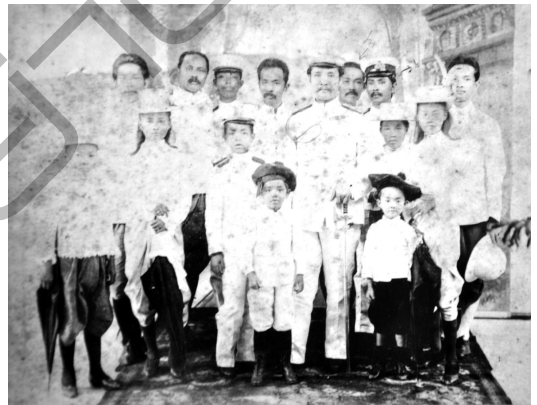
การเสด็จประพาสส่วนพระองค์ครั้งแรกนั้น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอักษราวัณค์เดชารุท (กรมหลวงนครราชสีมา) กับ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีมหาดไทยนั้น มีหน้าที่จัดเตรียมหาผู้คนเข้าในขบวน จัดหาเสบียงอาหาร โดยจัดฝีพายลงเรือ ๖ แจวลำหนึ่ง พร้อมกับเตรียมจัดขบวนเรือปิกนิก (picnic) เพื่อใช้ล่องในการตามเสด็จไปรเวต (Private-เที่ยวส่วนพระองค์)

คณะเพื่อนเที่ยวฝ้ายใน

คณะเพื่อนเที่ยว-มณฑลปราจีนบุรี

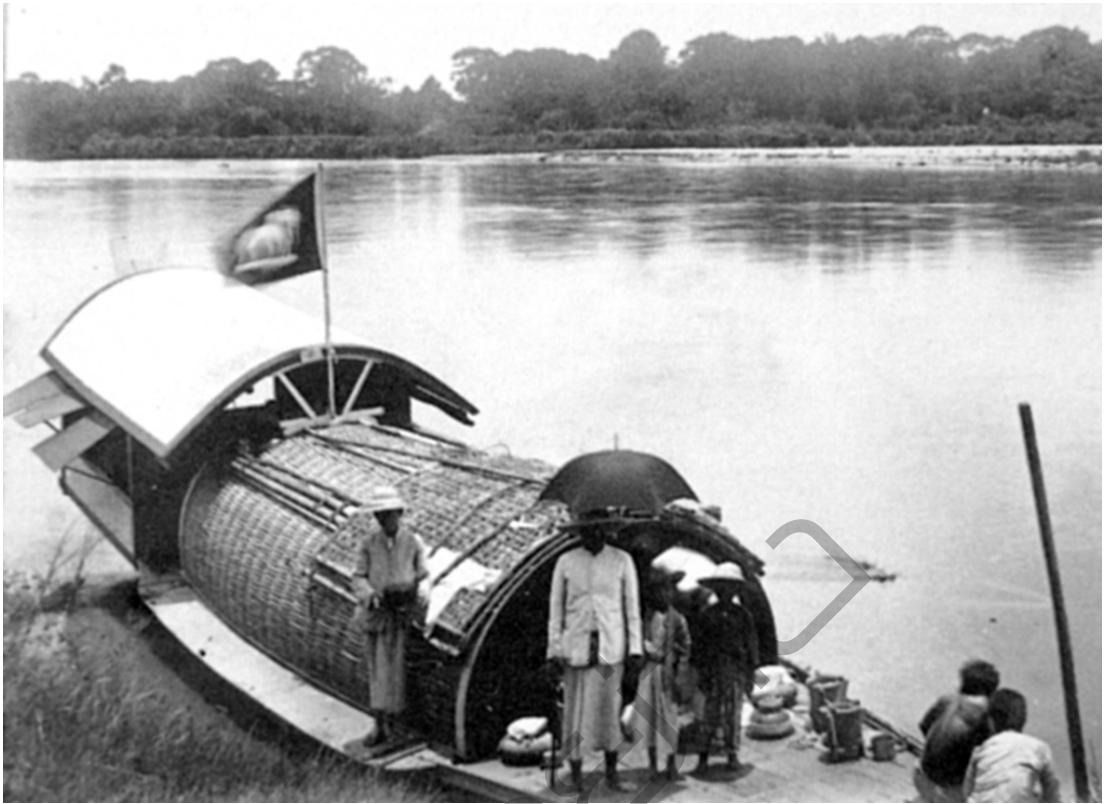

คณะเพื่อนเที่ยว

ที่มาของชื่อเสด็จประพาสต้น-เรือดั้น

“เสด็จประพาสต้น” เป็นคำที่ถูกนำมาใช้เรียกกันในช่วงเวลาต่อมา ครั้งแรกนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดการเสด็จเที่ยวแบบสามัญชน เดิมเรียกว่า เที่ยวเรือ ปิกนิก (picnic) ทบศัพท์ภาษาอังกฤษหรือเที่ยวไพรเวต (Private) สำหรับสาเหตุที่ทำให้มีการเรียก “ประพาสต้น” นั้น เล่าเรื่องกันว่า

ด้วยเหตุที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานเงินซื้อเรือมาด ๔ แจว จากบ้านแถววัดเพลง แขวงเมืองราชบุรีมาใช้เป็นเรือประทับ (เรือพระที่นั่ง) โดยพระราชทานชื่อเรียกว่า “เรือดั้น” แล้วให้เพื่อนเที่ยวนั้น ช่วยกันแปลความว่า เรือดั้น นั้นหมายความว่า

เรือต้น-เรือมาดประทุน-ร.๕ประทับยืนหน้าเรือ

ครั้งนั้นเพื่อนเที่ยว ได้ให้ความหมายว่า เรือต้นเป็นเรือประทับตามชื่อปรากฏในกาพย์เห่เรือ

อีกเรื่องหนึ่งก็คือ มีการให้ความหมายว่าเรือต้น นั้นเป็นชื่อเรียก เรือมาด ที่ใช้บรรทุกเครื่องครัวว่า “เรือต๋าน”

เป็นความสอดคล้องกับการที่พระองค์จะหมายถึง ผู้ควบคุมเรือเครื่องมหาดเล็ก (เรือที่บรรทุกเครื่องทำครัว) ไปกับขบวนเสด็จประพาส ซึ่งเรียกผู้นั้นว่า “ต๋าน” คือ หลวงศักดิ์นายเวร มีชื่อจริงว่า อัน (อัน ต้นสกุล นรพัลลภ) ดังนั้นในระหว่าง

เส้นทางการเสด็จประพาสนั้น พระองค์ทรงเรียกชื่อเรือที่ตามเสด็จประพาส ตามชื่อเจ้าของเรือว่า “เรือต๋าน” หมายถึง เรือที่ต๋านอยู่ดูแลเครื่องครัว ครั้นเมื่อเรียกเร็วจนคล่องปาก ก็กลายเป็นเรียก “เรือต้น” แทนคำว่า “เรือต๋าน” ไป

เรื่อง “เรือต้น” สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ทรงเล่าไว้ในจดหมายนายทรงอานุกาพว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “ทรงซื้อเรือ
มาดประทุน ๔ แฉกได้ลำ๑ พระราชทานชื่อว่า เรือ
ต้น ได้ยินรับสั่งถามให้แปลกันว่า เรือต้นแปลว่า
กระไร บางท่านแปลว่า เรือเครื่องต้น บางท่าน
แปลว่า เรือทรงอย่างในให้เรือว่า “ทรงเรือต้น งาม
เจ็ดฉาย” ดังนี้

แต่บางท่านก็แปลเอาตื้นๆ ว่า หลวงศักดิ์
นายเวร เป็นคนคุมเครื่องมหาดเล็กตามเสด็จ
หลวงนายศักดิ์ ชื่อ อัน รับสั่งเรียกว่า ตาอัน ตาอัน
เสมอ

คำว่าเรือต้นนี้ก็แปลว่า เรือตาอันนั่นเอง
แปลชื่อเรือต้นเป็นหลายอย่างดังนี้ อย่างไรก็ตามจะถูก
ฉันก็ไม่ทราบแน่”

รูปแล้วว่าการเสด็จประพาสส่วนพระองค์
ทุกครั้งนั้นจะมีเรือเครื่องคร้วและตาอันตามไปด้วย
จึงเลยเกิดเรียกว่า เสด็จประพาสต้น อย่างไรก็ตาม
ผิดเพราะการเสด็จเที่ยวนั้น มีทั้งเรือต้นที่ทรงซื้อ
มากับเรือตาอัน ที่ร่วมขบวนล่องเที่ยวกันไปตาม
ลำน้ำกันเป็นขบวนใหญ่นั่นเอง

ภายในแก่งเรือมีแผ่นไม้เป็นที่ประทับนั่ง

หลังจากที่ซื้อเรือจากชาวบ้านมาเป็นเรือ
ต้นแล้ว ได้มีการเรียกอย่างไม่เป็นทางการว่า
“ประพาสต้น” ดังความในจดหมายนายทรง
อานุภาพว่า

“เริ่มเรียกการประพาสวันนี้ว่า ประพาสต้น
เลยเป็นมูลเหตุที่เรียกการประพาสไปเรเวตในวัน
หลังๆ ว่า ประพาสต้นต่อมา”

ดังนั้น “ใครเคยตามเสด็จประพาสไปเรเวต
มาแต่ก่อน ย่อมเข้าใจดีว่า ถ้ามีช่องสนุกในการที่
จะได้ทรงสมาคมกับราษฎรเกิดขึ้นอย่างนี้แล้ว ที่
พระเจ้าอยู่หัวของเราจะเว้นเป็นไม่มี”

สรุปแล้วทั้งเรือต้นและเรือตาอัน จึงเป็น
เรือที่ใช้ในการเสด็จประพาสส่วนพระองค์ หรือ
การเสด็จประพาสต้น ตั้งแต่วันนั้นมา

ตราแผ่นดินอยู่ภายในแก่งเรือ.๕

สำนักพิมพ์บันทึกสยาม
ภูมิใจเสนอ

รักในราชสำนักรัชกาลที่ ๕

พลาติศย์ สิทธิธัญกิจ

ราคา ๑๖๕ บาท